

A. POTOČNIK:

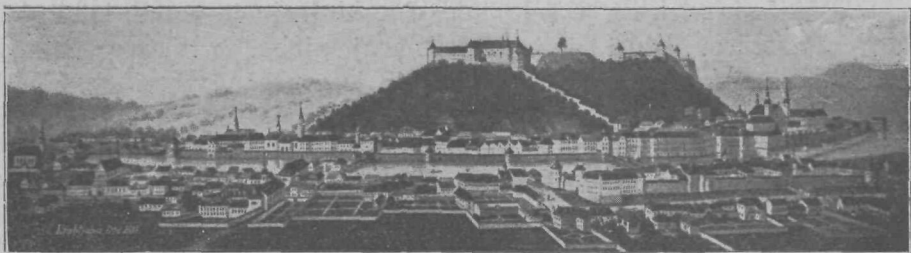
Ljubljana.

(Dalje.)

3. STARA LJUBLJANA.

e v uvodu smo omenili, da je mnogo pripomogla k razvoju mesta Ljubljane ugodna lega ljubljanskega Gradu. Na primeroma visokem hribu stoječ trden grad z mogočnim zidom je bil edini kraj, kamor so se zatekali takratni prebivalci, ki so nanje prežale vsakovrstne nevarnosti. To nam pričajo še dandanes stari, na visokih hribih ali ob večjih rekah zidani gradovi. V njih je stanovala grajska gospoda, okolo gradu ali v njegovi bližini pa so se naseljevali podložniki, ki so graščakom obdelovali polje in redili živino. Poleg teh so živeli v neposredni bližini gradu tudi razni rokodelci, ki niso delali samo za potrebe graščakov, ampak tudi za prodajo v svojo korist. S prihranjenim imetjem si je marsikdo kupil prostost ter si postavil lastni dom. Takim naselbinam so se jeli približevati popolnoma svobodni ljudje, zlasti obrtniki in trgovci, kamor jih ni gnala le dobičkaželjnost, temveč tudi varnost pred sovražniki. Bivališča teh ljudi so okrožala grad, zato je zaukazal grajski gospod, da se tudi ta obzidajo z močnim zidom.

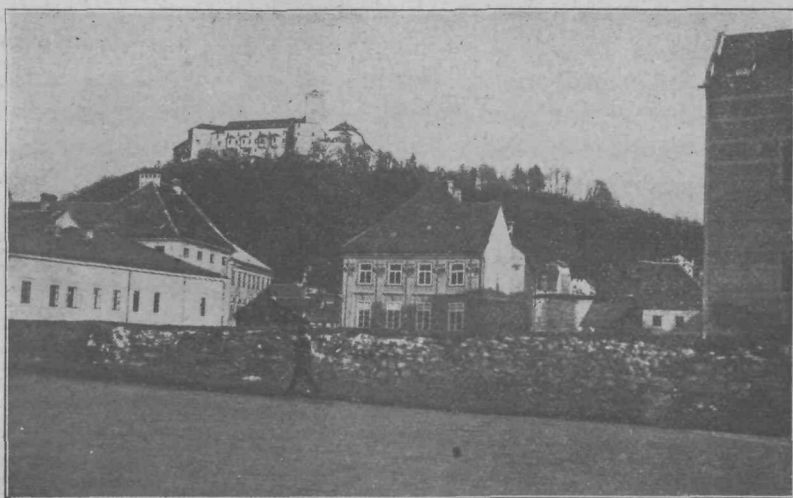
Ljubljana iz leta 1681

Tako se je godilo bržkone tudi v Ljubljani. Izvrstna lega ljubljanskega Gradu je napotila deželne kneze, da so grad utrdili in zavarovali z dovolj močno vojaško posadko. Pod Gradom in okolo njega pa sta se jeli razvijati trgovina in obrt, z njima je pa raslo tudi mesto. Kdaj se je to zgodilo, nam je težko določiti, vemo pa, da je na Gradu zapovedoval že leta 1144. grajski glavar Vodalrik.

Kaj je Ljubljana v tem času že doživela, kako se je razvijala in kakšna gosposka ji je zapovedovala, o tem nimamo poročil. Z vso gotovostjo pa lahko trdimo, da je bila Ljubljana leta 1269. že popolnoma samostojna občina, v kateri je bil sodnik Procelj slovenskega

rodu. Ta dostojanstvenik je bil prva in najimenitnejša oseba v mestu, ki mu je pomagal urejati mestne zadeve mestni zastop. Ta je štel dvanajst zapriseženih mož. To gosposko so izvolili meščani sami, ki jih ni ovirala pri tem nobena višja oblast.

Sredi XIV. stoletja je bila Ljubljana še majhno mesto. Uboge pa ozke hiše so se stiskale med Gradom in Ljubljanico od početka Sv. Florijana ulice do sedanjega Hradeckega mostu. Obsegalo je le nekaj postranskih ulic, kakor sedanjo Hrenovo in Rožno ulico ter Reber, ki so jo zvali tudi stezo norcev. Večino ljubljanskih meščanov so tvorili rokodelci, obrtniki in trgovci, ki so uživali jako obilne mestne pravice. Bili so tudi prvi in najimenitnejši del ljubljanskega prebivalstva.

Obzidje mesta ob sedanji Vegovi ulici

Kakor vsa srednjeveška mesta, je bila tudi Ljubljana obzidana. Od sedanjih starih podrtin »šanc« je segalo mestno obzidje v ravni črti mimo vhoda v Sv. Florijana ulico in Karlovško cesto naravnost do Ljubljanice; potem ob Ljubljanici do sedanje Tranče in odtod po pobočju Gradu do grajskega poslopja. Ta del mesta so zvali »Stari trg«.

Vir blaginje in napredka meščanov je bila trgovina, zato so pri tiskali tujci od vseh strani v mesto; pa tudi gospoda je jela zapuščati svoje gradove in se je naselila v mestu, kjer je bilo življenje prijetno in živahno. Gospoda ni hotela imeti z meščani, živečimi na Starem trgu, nič stika, pa tudi ti se niso dosti menili za gospodo; zato se je naselila na levem bregu Ljubljanice ob sedanji Cojzovi cesti, Emonski cesti in Vegovi ulici do univerze in Ljubljanice. To novo naselbino so imenovali »Novi trg«. Valvasor trdi, »da je postala Ljubljana

l. 1416. imenitno veliko mesto, ker se je obzidala s kamenitim zidovjem in se na povelje Friderika IV. l. 1475. utrdila. Tako se je Ljubljana pripravila za obrambo proti plena željnemu Turku, in celo ujeti Turki so morali pomagati pri utrditvi, dokler se ni naposled Ljubljana l. 1520. pričela prav dobro utrjevati z zidovjem, stolpi, utrdbami in jarki.«

Tu bodi omenjeno, da se je Novi trg že leta 1200. pritegnil k mestu in da je bil že takrat jako dobro obzidan. Zadnji koroški vojvoda Ernest Železni pa je zaukazal l. 1416., da se poskrbi tudi temu delu mesta trdnjše obzidje, osobito ker se je mestu bližala turška sila.

Sredi 16. stoletja so potegnili mestno obzidje tudi okolo onega dela sedanje Ljubljane, ki se razprostira od Hrdeckega — Črevljarskega — mostu do sedanjega Zmajevskega mostu in Krekovega trga. Od Zmajevskega mostu je držal zid v ravni črti mimo Mestnega doma in ledenice do Gradu, odtod pa k starim podrtinam.

Ta najnovejši del mesta so imenovali »Veliki ali Glavni trg«, kjer so stanovali večinoma trgovci in duhovščina. Okolo mesta je tekla voda v ravnini pod zidom v globokem mestnem jarku, na kar nas še dandanes spominja Cojzova cesta, ki ji pravijo tudi »na Grabnu«. Ves z obzidjem zaprt prostor so imenovali mesto, zunaj mestnega obzidja pa predmestje.

Obzidje je imelo na več krajih močne okrogle stolpe in mestna vrata. Ostanek takih stolpov je videti še dandanes nasproti državni realki v hiši poleg Glasbene Matice. Mestnega zidu niso postavljali samo meščani, ampak tudi okoliški kmetje in prebivalci predmestij, ker so se ti ob nevarnosti zatekali za mestno obzidje.

Za vzdrževanje pa so plačevali posebni davek tudi plemenitaši in duhovščina.

Ker se je mesto vedno bolj širilo in ker je postalo obzidje zaradi izuma streljiva in orožja brezpomembno, ga je zaukazal cesar Jožef II. podreti. Iz ostalin mestnega obzidja so ogradili pokopališče pri sv. Krištofu.

Poldne.

*Po polju vetrovi krožijo,
v gozdovih veje drhte,
pod nebom razkošnim in radostnim
se gavranov jate vrte.*

*Tiho je poldne omamljeno,
v negibnem zatišju molči,
vse mesto je pusto, osamljeno
in v solnčnih pramenih ječi.*

*Po vrhah, po njivah in gorah
iz zemlje le pesmi zvene,
vasice v dolinah prilepljene
se kopljejo v žarkih in spe.*

*Še daleč so zvezde v azurju,
kjer sence po polju beže,
nam v srcih pa pesmi pojoče
v ljubezni mladostni done.*

Damjan.